

ФІНАНСИ, ПОДАТКОВА СИСТЕМА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 330.131.7:336.71

МОДЕЛЬ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ТА РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Бусько К.А.

Київський національний торговельно-економічний університет

Метою роботи є обґрунтування наявності взаємозв'язку між рівнем транспарентності та інтегрованою величиною ризику діяльності вітчизняних банків при високому рівні невизначеності на фінансовому ринку. Задля досягнення цієї мети було побудовано багатофакторну модель, в якій у якості залежних змінних використано індекси інформаційної прозорості банків обраної фокус-групи, а факторних – показники ризиків, які розраховано на базі даних, що оприлюднюються банками в складі офіційної фінансової звітності. Для характеристики кредитного ризику обрано наступні показники: співвідношення між резервами за кредитним ризиком та кредитним портфелем, частка непрацюючих кредитів у загальному обсязі наданих кредитів; процентного ризику – волатильність чистої процентної маржі; валютного ризику – співвідношення активів в іноземній валюті до загальної суми активів, співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до загальної суми зобов'язань, співвідношення кредитів клієнтів в іноземній валюті до загальної суми кредитного портфеля, співвідношення коштів клієнтів в іноземній валюті до загальної суми коштів клієнтів; ризику ліквідності – співвідношення кредитів й депозитів клієнтів в іноземній валюті, співвідношення кредитів і депозитів клієнтів в національній валюті, частка грошових коштів та їх еквівалентів у загальних активах, частка коштів, розміщених в інших банках в загальних активах, співвідношення міжбанківських кредитів та міжбанківських депозитів. До того ж при побудові багатофакторної моделі взаємозв'язку між рівнем транспарентності та ризиками враховано: норматив адекватності регулятивного капіталу, коефіцієнт фінансового важеля, коефіцієнт мультиплікатора капіталу, співвідношення операційних доходів та операційних витрат, які з певним рівнем умовності сигналізують про рівень ризику, на який наражається банк. Емпіричний рівень значущості для побудованої моделі складає 2%, що свідчить про високий рівень достовірності отриманих результатів і наявність щільного зв'язку між рівнями транспарентності та ризику банківської діяльності.

Ключові слова: транспарентність ризиків діяльності банків, кредитний ризик, процентний ризик, валютний ризик, ризик ліквідності, фінансова модель, кон'юнктура фінансового ринку, учасники фінансового ринку

UDC 330.131.7:336.71

THE INTERACTION MODEL BETWEEN THE TRANSPARENCY AND BANKING ACTIVITIES RISKS**Busko K.***Kyiv national University of trade and economic*

The main purpose of the work is to substantiate the existence of a relationship between the level of transparency and the integrated size of the domestic banks' risk taking in the consideration the high level of financial market uncertainty. The multi-factor model was constructed in which the indexes of information transparency of the selected banks' focus group has been used as dependent variables, and the level of risks that calculated on the basis of data published by the banks - has been used as the factor variables. In order to characterize the credit risk the following indicators were chosen: the share of provisions in loan portfolio, the share of bad loans in the total amount of loans granted; interest rate risk – the volatility of net interest margin; currency risk - the ratio of assets in foreign currency to total assets, the ratio of liabilities in foreign currency to total liabilities, the ratio of loans in foreign currency to the total loan portfolio, the ratio of client funds in foreign currency to total customer funds; liquidity risk - the ratio of loans and deposits of clients in foreign currency, the ratio of loans and deposits of clients in the national currency, the share of cash and cash equivalents in total assets, the share of funds held in other banks in total assets, the ratio of interbank loans and interbank deposits.

In addition, in the process of constructing of the multi-factor model of the relationship between the level of transparency and risks the regulatory capital adequacy ratio, the financial leverage factor, the capital multiplier ratio, the ratio of operating income and operating expenses were taken into account which with certain level of conditionality signaling about the level of risk that affects the bank. The empirical level of significance for the constructed model is 2%, which indicates the high level of reliability of the results and the existence of a tight relationship between the levels of transparency and the risk of banking activities.

Keywords: transparency of banking activities risks, credit risk, interest rate risk, currency risk, liquidity risk, financial model, financial market conditions, participants of financial market.

Актуальність проблеми. З огляду ризико-орієнтованого управління й наглядом за діяльністю банків важливим є виявлення тенденцій, що описують взаємозв'язок між рівнями їх транспарентності та інтегрованої величиною ризику. Вагоме значення посідає питання визначення показників ризиків в розрізі окремих їх видів, значення яких є чутливими до зміни індексів інформаційної прозорості банків, що характеризують загальний рівень транспарентності їх діяльності. Ідентифікація цих

зв'язків дозволить перевести вектор управління банками в систему координат «транспарентність-ризик», і, як наслідок, підвищити їх стійкість до негативних проявів фінансово-економічних криз в умовах високого рівня невизначеності на фінансовому ринку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Серед вагомих досліджень зарубіжних вчених у сфері забезпечення транспарентності діяльності банків та формування механізмів їх ринкової дисципліни слід назвати праці зарубіжних та вітчизняних вчених: Р. Бауманна, А. Белльвера, А. Бергера, Л. Бєлих, Б. Вінклера, П. Гераатса, Д. Кауфманна, Р.Дж. Кемпбелла, Р. Ленга, А. Литовських [1], Р. Лукаса, К. Мельника [2], Р. Міллера, С. Моїсеєва, А. Найєра, Г. Панової, А. Поусена, П. Роуза, Л. Сахарової, М. Семенової [16], Т. Такало, Г. Фетисова, С. Фланнері, К. Хозоно.

Основна увага в існуючих наукових публікаціях приділяється розкриттю лише загальних засад транспарентності банківської діяльності без акцентуванні уваги на її ризик-складовій. Однак, в умовах високого рівня волатильності цін на фінансових та товарних ринках важливим є обґрунтування взаємозв'язку між ключовими показниками ризиків та рівнем транспарентності діяльності банків, що дозволить мінімізувати вірогідність їх банкрутства при постійному коливанні ринкової кон'юнктури.

Метою роботи є побудова моделі взаємозв'язку між рівнем транспарентності та ризиків діяльності банків, що сприятиме стриманню їх схильності здійснювати високоризиковані операції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Підвищення рівня транспарентності діяльності банків є одним із дієвих важелів зростання рівня їх фінансової стійкості та надійності. За умови розкриття прозорої інформації про ризики діяльності банків, учасники ринки мають можливість через свої економічні рішення здійснювати зворотній вплив на них. У результаті цього менеджери банків мають додаткові стимули проводити свою діяльність більш обережно в контексті пошуку оптимального співвідношення між ризиком та прибутковістю. Це впливає з припущення, що банки, які характеризуються високим рівнем транспарентності мають:

- конкурентні переваги;

- додаткові преференції за рахунок розширення своєї клієнтської бази й можливості залучати капітал на внутрішньому й зовнішньому ринках на більш вигідних умовах;

- додаткові доходи, мінімізуючи при цьому рівень ризиків та втрат, які вони можуть понести в разі кризових сценаріїв розвитку подій на ринку.

Таким чином, виникає логічний ланцюжок, відповідно до якого підвищення рівня транспарентності діяльності банків сприяє зростанню рівня довіри учасників ринку до них, які, через свої економічні рішення, стимулюють банки стримувати свій «апетит до ризику». Це дозволяє банкам отримати додаткові прибутки.

Отже, чим вищий рівень транспарентності діяльності банку, тим нижчий рівень ризику, на який він наражається. Для перевірки висунутої тези побудуємо модель взаємозв'язку між рівнем транспарентності та ризиків діяльності банків.

Для цілей подальшого дослідження була сформована фокус-група на базі банків, що були визнані найбільш транспарентними за кожний рік відповідно до результатів дослідження рейтингового агентства «Кредит-рейтинг [15] за період з 2011 по 2015 роки (в цілях аналізу було обрано заданий часовий період, оскільки в подальшому кваліфіковано дослідження інформаційної прозорості вітчизняних банків не проводилося). З метою забезпечення однорідності банків за формою власності до фокус-групи не включені державні банки: ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «Укресімбанк» та ПАТ «Укргазбанк» (враховуючи те, що рішення про націоналізацію ПАТ КБ «Приватбанк» було прийнято 18 грудня 2016 року після дати останнього дослідження його було включено до вибірки), оскільки вони мають особливий статус. Також зі складу вибірки були виключені банки, що були визнані проблемними й до яких була введена тимчасово адміністрація після дати проведення дослідження й визначення рейтингу за рівнем інформаційної прозорості, а саме ПАТ КБ «Фінансова ініціатива», ПАТ Банк «Фінанси і кредит», ПАТ «Імексбанк», ПАТ «Банк Київська Русь», ПАТ «Укрінбанк» та ПАТ «Фідобанк». До вибірки також не були включені ПАТ «ІНГ банк Україна», враховуючи специфіку його діяльності, а саме обслуговування в основному юридичних осіб, та ПАТ «БТА Банк», беручи до уваги його невеликий розмір за обсягом активів. Таким чином,

до фокус-групи потрапили: ПАТ КБ «Приватбанк» [8], ПАТ «Перший український міжнародний банк» [11], ПАТ «ВТБ Банк» [4], ПАТ «Укр-соцбанк» [14], ПАТ «Дочірній банк Сберанку Росії» [5], ПАТ «ОТП Банк» [3], ПАТ «Альфа-Банк» [6], ПАТ «РайффайзенБанкАваль» [12], ПАТ «Універсал Банк» [9], ПАТ «УкрСиббанк» [13], ПАТ «Промінвестбанк» [10], ПАТ КБ «Південний» [7].

Для побудови моделі було розраховано показники ризиків в розрізі окремих їх видів за кожний з аналізованих періодів на базі даних, що оприлюднюються банками фокус-групи в складі офіційної фінансової звітності, а саме:

✓ в процесі визначення рівня кредитного ризику були використані наступні показники: частка резервів в кредитному портфелі, що характеризує рівень захищеності банку від значних втрат у разі часткового або повного неповернення суми наданих позичок; частка проблемних позичок в загальному обсязі наданих кредитів, що характеризує якість кредитного портфеля банку. Для проведення аналізу рівня кредитного ризику, на який наражається банк, необхідною є одночасна оцінка значення цих двох показників. Так, банк може мати незначну частку сформованих резервів у відношенні до загального обсягу кредитного портфеля за умови високого рівня його якості, тобто у випадку, якщо більшість з наданих кредитів віднесені до категорії таких, що асоціюються з низьким рівнем втрат. У разі, якщо в кредитному портфелі банку є велика частка непрацюючих кредитів, тоді й рівень сформованих резервів має бути відповідним. Тому оцінити адекватність обсягу резервів розміру кредитного портфеля стає можливим тільки при проведенні аналізу його якості. Враховуючи це, розрахунок частки непрацюючих кредитів в його складі є невід'ємною складовою при визначенні рівня кредитного ризику банку;

✓ для оцінки рівня процентного ризику було розраховано волатильність чистої процентної маржі, що характеризує ефективність активних операцій банку, а також оптимальне співвідношення між ціною розміщення й залучення коштів для максимізація рівня прибутковості;

✓ З метою аналізу рівня валютного ризику було розраховано: співвідношення активів та зобов'язань в іноземній валюті до загальної суми активів й зобов'язань відповідно, а також співвідношення кредитів й коштів клієнтів в іноземній валюті до загальної суми кредитного й

деPOSITного портфелів відповідно. Аналіз значення цих показників надає можливість оцінити рівень валютного ризику банку як в цілому, так і в розрізі окремих інструментів, а також його здатність виконати свої зобов'язання перед основними клієнтами та кредиторами в разі зміни курсів іноземних валют в несприятливому напрямку;

у ході оцінки рівня ризику ліквідності доцільно за допомогою показників, що характеризують співвідношення кредитів й депозитів клієнтів в національній та іноземній валюті відповідно. Їх розрахунок дозволяє визначити збалансованість кредитного й депозитного портфелів банку за обсягами та валютами, що впливає на його здатність виконувати свої зобов'язання в повному обсязі та встановлені строки.

✓ До того ж було окремо розраховано частку грошових коштів та їх еквівалентів й коштів, розміщених в інших банках, у загальних активах. Ці показники характеризують спроможність банку, в разі виникнення потреби, швидко й без значних втрат вартості задовольнити вимоги кредиторів й вкладників у грошовому вигляді, оскільки ці статті активу балансу характеризуються найвищим рівнем ліквідності.

Важливим показником для оцінки рівня ліквідності банку, окрім вищеперерахованих, є співвідношення коштів, розміщених в інших банках, й коштів, залучених від них, що відображає брак або наявність вільно ліквідних ресурсів в банку. До того ж ціна/плата за кошти, що були розміщені/залучені на міжбанківському ринку, є значно вищою, ніж та, що банк отримує/сплачує при проведенні кредитних/депозитних операцій. Відповідно рівень прибутків або втрат, який банк понесе при проведенні зазначених операцій, є значно вищим, що доцільно враховувати й при оцінці рівня процентного ризику, на який він наражається. Крім того, в більшості банків операції на міжбанківському кредитному/депозитному ринках є засобом маніпулювання значеннями нормативів для недопущення їх порушення в день подання звітності до наглядових органів.

До того ж, при аналізі взаємозв'язку між рівнем прозорості та ризиків діяльності банку нами було враховано наступні показники:

- норматив адекватності регулятивного капіталу, значення якого в найбільш комплексному вигляді характеризує рівень ризику, на який наражається банк, враховуючи специфіку його розрахунку;

- коефіцієнт фінансового важеля, що характеризує ступень залежності банку від позикових джерел фінансування й наявність власних коштів для покриття втрату разі непередбаченої зміни кон'юнктури на фінансових й товарних ринках, з однієї сторони, й ефективність використання зобов'язань через зростання норми рентабельності або віддачі власного капіталу банку, з іншої;

- мультиплікатор капіталу, який показує ефективність використання власного капіталу банку, тобто яка його частка спрямовується на здійснення активних операцій, що генерують основну частину прибутку, з врахуванням рівня їх ризику;

- співвідношення операційних доходів та операційних витрат, що є важливим показником ефективності діяльності банку в цілому за всіма видами його операцій, в тому числі процентної, цінової, тарифної політик тощо. Цей показник відображає здатність банку залучати ресурси дешево й розміщати їх за підвищеною ціною й з певним рівнем умовності сигналізує про рівень ризику, на який він наражається в процесі своєї діяльності.

Для аналізу наявності взаємозв'язку між рівнем транспарентності та ризику діяльності банків було оцінено щільність та напрямок зв'язку між індексом інформаційної прозорості, розрахунок якого проводився попередньо згаданим рейтинговим агентством, та показниками ризику банків фокус-групи за обраний часовий період. Для цього було побудовано багатофакторну кореляційно-регресійну модель, за допомогою якою шляхом поступового виключення факторних змінних стає можливим визначити такі, що справляють найбільший вплив на результуючий показник, й розрахувати ступінь цього впливу за різних рівнів значущості. При побудові багатофакторної кореляційно-регресійної моделі залежності між індексом інформаційної прозорості (y) та показниками ризику (x_1 - x_{16}) для банків фокус-групи слід враховувати наступні припущення:

✓ спостереження здійснюються за однаковою сукупністю банків упродовж п'яти років, у зв'язку з чим доцільним є розгляд отриманих даних як панельних, що дозволить збільшити кількість спостережень й, в свою чергу, підвищити достовірність отриманих висновків;

✓ при побудові моделі було враховано три можливі варіанти її представлення, а саме в узагальненому вигляді, на основі фіксованих та випадкових ефектів;

✓ на першому кроці дослідження було визначено, який зі зазначених варіантів побудови моделі найкраще відповідає цілям дослідження з врахуванням даних, що використовуються. Для цього при створенні моделей за кожним з можливих варіантів було враховано всі факторні змінні, що відповідають певним показникам ризику, й перевірено гіпотези щодо переваг й доцільності використання тієї чи іншої модифікації. На основі критерія Гаусмана дійшли висновку щодо переваг моделі з випадковими ефектами над моделлю з фіксованими ефектами. За критерієм Бреуша-Пагана на основі множника Лагранжа було встановлено, що модель з випадковими ефектами є кращою порівняно з регресією на узагальнених даних, і, таким чином, доведено пріоритетність використання першої модифікації серед множини трьох можливих варіантів (класичне рівняння моделі з випадковими ефектами впливу наведено у формулі 1).

$$y_{it} = \mu + \sum_{i=1}^n \beta x_{it} + u_i + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

де: y_{it} – залежна змінна в періоді t для i -го об'єкта;

x_{it} – вектор незалежних змінних у періоді t для i -го об'єкта;

μ - константа;

β – вектор невідомих параметрів при незалежних змінних;

u_i – випадкова помилка, інваріантна за часом для кожного об'єкта;

ε_{it} – похибка, що визначає вплив на залежну змінну всіх неврахованих у моделі факторів;

✓ на другому кроці було безпосередньо визначено показники ризику, які здійснюють істотний вплив на індекс інформаційної прозорості банків. Було використано методику послідовного виключення змінних із найбільшим емпіричним рівнем значущості зі загальної сукупності запропонованих показників. До кінцевої моделі з врахуванням вищезазначених припущень були включені вісім показників ризику, інформація про емпіричні рівні значущості яких представлено в табл. 1.

Таблиця 1 - Результати багатofакторного аналізу взаємозв'язку між індексом інформаційної прозорості та показниками ризику за банками фокус-групи на основі даних з 2011 по 2015 роки

Змінна	Показник ризику, що відповідає змінній	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Емпіричний рівень значущості (p-значення)
x ₃	норматив адекватності регулятивного капіталу (H2)	-1,224702	0,447655	-2,7358	0,009406 ***
x ₄	співвідношення активів в іноземній валюті до загальної суми активів	0,178286	0,157223	1,134	0,263911
x ₅	співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до загальної суми зобов'язань	-0,344431	0,146151	-2,3567	0,023696 **
x ₁₀	коефіцієнт фінансового важеля	-1,073203	0,700616	-1,5318	0,133855
x ₁₁	коефіцієнт мультиплікатора капіталу	0,106046	0,071259	1,4882	0,144958
x ₁₂	співвідношення операційних доходів та операційних витрат	0,024866	0,013958	1,7815	0,082824*
x ₁₅	частка коштів, розміщених в інших банках, в загальних активах	-1,869893	0,856924	-2,1821	0,035354 **
x ₁₆	співвідношення коштів, розміщених в інших банках, й коштів інших банків	0,049972	0,028461	1,7558	0,087182*
Сума квадратів залишків	6319	Виправлений R квадрат	0,29627		
R квадрат	0,37424	p-значення моделі			0,022359
F статистика (9,38)	2,52475	p-значення моделі			0,022359

*** - показник є статистично значущим на рівні 1%; ** - показник є статистично значущим на рівні 5%; * - показник є статистично значущим на рівні 10%

Розраховано автором

Отже, емпіричний рівень значущості для побудованої моделі становить 2% (p-value), що менше за прийнятний теоретичний рівень значущості в 5% й свідчить про високий рівень достовірності отриманих результатів. При цьому істотним є вплив змінних x_3 , x_5 і x_{15} , що відповідають нормативу адекватності регулятивного капіталу, співвідношенню зобов'язань в іноземній валюті у загальній сумі зобов'язань та показнику, що характеризує частку коштів, розміщених в інших банках, у загальних активах відповідно, оскільки емпіричний рівень значущості для них нижче 5%. В той час як вплив змінних x_{12} і x_{16} , що відповідають показникам, які характеризують співвідношення операційних доходів та витрат й співвідношення коштів, розміщених в інших банках, й коштів, залучених від них, є статистично значущим на рівні 10%, що також можна вважати прийнятним. Отже, в результаті проведеного дослідження й побудови моделі можна стверджувати, що найбільш щільний зв'язок спостерігається між індексом транспарентності банку та показниками, які в комплексному вигляді характеризують рівень його ризику. Так, норматив адекватності регулятивного капіталу є загальним індикатором рівня ризикованості діяльності банку, що враховує ризик можливих втрат за кожною балансовою та позабалансовою статтею та загальний рівень валютного ризику, оскільки під час розрахунку цього показника до сукупної суми активів зважених за рівнем ризику додається сума відкритої валютної позиції у всіх валютах та банківських металах. Співвідношення операційних доходів та витрат в загальному вигляді характеризують здатність банку оптимізувати структуру своїх активів й пасивів з метою отримання максимально можливого обсягу прибутку, не наражаючись при цьому на надмірний ризик втрат. Враховуючи вищезазначене, підтвердження наявності щільного зв'язку між зазначеними показниками, які відображають загальний рівень ризику банку, та індексом його інформаційної прозорості є цілком логічним.

Результати проведеного багатофакторного аналізу підтвердили наявність щільного зв'язку між рівнем транспарентності банку та показниками, що характеризують його діяльність на міжбанківському ринку. Це пояснюється тим, що обсяг та частота проведення операцій банком на ринках МБК та МБД є індикаторами наявності або відсутності в нього проблем з ліквідною ресурсною базою. До того ж менеджери й

керівники банків є більш фінансово обізнаними з точки зору можливості адекватної оцінки фінансового стану та результатів діяльності банків-контрагентів на основі даних, що оприлюднюються ними в офіційних та неофіційних джерелах.

Враховуючи високий рівень нестабільності на національному валютному ринку та постійні коливання курсів іноземних валют в несприятливому для банків напрямку, зростає рівень залежності останніх від валютного ризику. Це підтверджується високим рівнем кореляції між показником, що характеризує частку зобов'язань в іноземній валюті до загальної суми зобов'язань, та індексом інформаційної прозорості банків відповідно до побудованої багатофакторної моделі.

Отже, в ході проведеного дослідження було підтверджено гіпотезу про наявність зворотної залежності між рівнем транспарентності та ризику діяльності банків при умові збереження стабільних зовнішніх умов їх функціонування й сприятливої кон'юнктури фінансових й товарних ринків.

Висновки. При високому рівні транспарентності діяльності банків створюються об'єктивні передумови для забезпечення їх стабільного функціонування й протистояння непередбаченим змінам зовнішнього середовища в умовах постійного коливання кон'юнктури фінансових й товарних ринків. Розкриття банками повної, суттєвої й точної інформації про свій фінансовий стан, результати діяльності та ризику, з нею пов'язані, в доступній й зрозумілій формі всім учасникам ринку, є одним з основних засобів попередження виникнення фінансової кризи на рівні національної банківської системи. Підтримка високого рівня транспарентності діяльності банків та їх ризиків дозволяє обмежити системні ефекти дестабілізації ринку або значно зменшити їх негативні прояви, завдяки можливості учасників ринку в стресових умовах приймати обґрунтовані економічні рішення й здійснювати зворотній вплив на банки в напрямку стимулювання їх стримувати свій «апетит» до ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литовских А. М. Транспарентность и ее влияние на деятельность банковского сектора / А. М. Литовских // Известия ТРТУ. Тематический выпуск «Системный анализ в экономике и управлении». – 2006. – № 17 (22). – С. 310–313.

2. Мельник К. К. Транспарентність як необхідна умова забезпечення ефективності системи комунікацій центрального банку / К. К. Мельник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – Випуск 29. – С. 23 – 29.
3. Офіційний сайт АТ «ОТП» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.otpbank.com.ua/>.
4. Офіційний сайт ПАТ «ВТБ Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vtb.ua/>.
5. Офіційний сайт ПАТ «Дочірній банк Сбербанку Росії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.sberbank.ua/>.
6. Офіційний сайт ПАТ «Альфа Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://alfabank.ua/>.
7. Офіційний сайт ПАТ КБ «Південний» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.com.ua/>.
8. Офіційний сайт ПАТ КБ «Приватбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/>.
9. Офіційний сайт ПАТ КБ «Універсал Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universalbank.com.ua/>.
10. Офіційний сайт ПАТ «Промінвестбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pib.ua/>.
11. Офіційний сайт ПАТ «ПУМБ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://online.pumb.ua/>.
12. Офіційний сайт ПАТ «Райффайзен банк аваль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aval.ua/>.
13. Офіційний сайт АТ «Укрсиббанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrsibbank.com/>.
14. Офіційний сайт ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unicredit.ua/>.
15. Офіційний сайт рейтингового агентства «Кредит–рейтинг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua>.
16. Семенова М. В. Прозрачность банковской системы и рыночная дисциплина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economics.hse.ru/data/2010/10/26/1222931597/semenova_prozrahnost.pdf